

A P R I L

A P R I L

Yayın No: 030

10. Baskı: Kasım 2018

ISBN: 978-975-6006-29-0

Yayın Yönetmeni
K. Egemen İPEK

Türkçesi
Cihat TAŞÇIOĞLU

Son Okuma
Nimet KİRŞAN
Recep SÖZÜMÇETİN

Kapak Tasarım
MİNERAL Görsel İletişim

İç Tasarım
Adem ŞENEL

Baskı
Ayrıntı Basımevi
Sertifika No: 13987

Yayın
A.P.R.I.L. Yayıncılık
Tarık Zafer Tunaya Sokak
21/3 Gümüşsuyu-Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: (00 90) 212 252 94 38
Faks: (00 90) 212 252 94 39
www.aprilyayincilik.com
bilgi@aprilyayincilik.com

Bu kitabın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

Özgün Adı: A Game As Old As Emripe

© 2018, Steven Hiatt
© Berrett - Koehler Publishers Inc.

Bu kitabın baskısından 5846 ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası Hükümleri gereğince alıntı yapılamaz, fotokopi yöntemiyle çoğaltılamaz, resim, şekil, şema, grafik vb yayınevinin izni olmadan kopya edilemez.

STEVEN HIATT

**BİR EKONOMİK
TETİKÇİNİN
İTİRAFLARI**

3

KÜRESEL KRİZ VE 'BÜYÜK RESİM'

A P R I L

İçindekiler

Giriş: Ekonomik Tetikçiler Dünyasından Yeni İtiraf lar ve İfşaatlar	9
1. Küresel İmparatorluk: Denetim Ağı.....	23
2. Para Satmak... Ve Bağımlılık: Borçlanma Tuzağı Nasıl Kurulur?	51
3. Kirli Para: Offshore Bankacılığın Gizli Dünyasının İçinden.....	65
4. BCC'nın Çift Yanlı Oyunu: Amerika Üzerinden Bankacılık/İslami Cihad Üzerinden Bankacılık	105
5. Ucuz Cep Telefonunun İnsan Hayatı Birimiyle Maliyeti	141
6. Afrika İçin Yaşanan Yeni Kapışmada Paralı Askerler Ön Safflarda	173
7. Irak'ın Petrol Rezervlerini Yağmalamak.....	203
8. Dünya Bankası ve 100 Milyar Dolarlık Soru	239
9. Filipinler, Dünya Bankası ve Dibe Vurma Yarışı.....	265
10. Yıkım İhraç Etmek.....	295
11. Borç Yükü Azaltma Serabı.....	327
12. Küresel Başkaldırı: Direniş Ağı	389
Dizin	419

Giriş:

Ekonomik Tetikçiler Dünyasından Yeni İtiraflar ve İfşaatlar

John Perkins, imparatorluğun küreselleşme söylemi gerisine saklı olan asıl güdülerine yönelik ifşaatları kendi deneyimleriyle birleştirerek yorumluyor.

John Perkins

John Perkins yakın zamanda bize kişisel bilincimizi genişletmeyi ve yaşamımızda yer alan kurumların gerçek yüzünü görmeyi öğreten, barış ve refah için verdiğimiz mücadelenin ufkunun genişlemesini sağlayan kitaplar yazdı, çalışmalar yaptı. Birleşik Devletler hizmet sektörü sanayinde başarılı değişim yaratacak bir alternatif enerji şirketi kurdu. 1971'den 1981'e kadar bir uluslararası danışmanlık firması olan Chas. T. Main için çalıştı ve baş ekonomist, bölgesel planlama ve ekonomi yöneticiliği görevlerinde bulundu. Ama asıl işi ekonomik tetikçilikti. Ekonomik tetikçi rolünü kimi başka unvanlar altında gizledi ve 11 Eylül 2001 olayları onu yaşamının bu gölgeli ve gizli yanını ortaya vurmaya ikna etti. Bu karar doğrultusunda ortaya çıkan *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları* başlıklı kitap 2004 yılında Berrett-Koehler tarafından yayımlandı ve *New York Times*'in Çoksatanlar Listesi'nde yirmi beş haftadan uzun süre kalarak tüm dünyada 500.000'den fazla sattı.

Ekonomik Tetikçiler Dünyasından Yeni İtiraflar ve İfşaatlar

‘Ekonomik tetikçiler yerküre üstündeki ülkeleri trilyonlarca dolar dolandıran yüksek ücretli profesyonellerdir. Dünya Bankası, A.B.D. Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) ve diğer yabancı ‘yardım’ kuruluşlarından büyük şirketlerin kasalarına ve gezegenimizin doğal kaynaklarını kontrol eden birkaç varlıklı ailenin ceplerine para aktarırlar. Kullandıkları araçlar arasında sahte finans raporları, hileli seçimler, rüşvet, zorbalık, seks ve cinayet bulunmaktadır. Oynadıkları oyun imparatorluk kadar eski olmasına rağmen, günümüzdeki küreselleşme sürecinde yeni ve korkutucu bir boyuta ulaşmıştır.

Nereden mi biliyorum? Biliyorum, çünkü ben de bir ekonomik tetikçi idim.’

Yukarıdaki satırları *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları* adlı kitabımın açılış paragrafında mesleğimi tarif etmek için yazmıştım. Kitabın 2004 yılının Kasım ayı başında yayınlanmasından bu yana aynı sözleri televizyonlarda, radyolarda ve katıldığım başka etkinliklerde defalarca duydum, çünkü sunucular çoğu kez o ifadeleri beni takdim etmek için kullandı. Ekonomik tetikçilere dair gerçekler hem A.B.D.’de, hem de başka ülkelerde insanları sarstı. Ve o insanların bazıları bana yazdıklarımın kendilerini daha iyi bir dünyanın kurulmasını sağlayacak hareketlere katılmaya ikna ettiğini söyledi.

Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları ile birlikte yükselen toplumsal ilgi önceden tahmin edilmiş bir sonuç değildi. O kitaptakileri yayınlamayı denemeden önce cesaret toplamam için uzun zaman gerekti. Ve o kararı bir kez verince çalışmalarım sarsıntılı bir başlangıç evresine girdi. 2003 yılının sonlarına gelindiğinde, dosyam

birçok yayıncıyı dolaşıp geri dönmüştü ve ben de kitabı basılmış halde görme umutlarımı yitirmeye başlamıştım. Bütün yayıncılar (tam sayısını söylemek gerekirse yirmi beşi de) kitabı ‘sürükleyici’, ‘merak yaratan’, ‘önemli ifşaat’, ‘mutlaka anlatılması gereken bir öykü’ gibi nitelendirmelerle değerlendirmelerine rağmen basmayı reddetmişti. Sonunda yayın menajerim ile birlikte kitabın aşırı şirketokrasi¹ karşıtı olduğuna karar verdik. Önde gelen yayınevlerinin bu konuda aşırı temkinli davrandığı, hatta belki de ticaret dünyasının elitlerine fazlaca bağımlı olduğu sonucuna vardık.

Sonunda cesur bir yayıncı, Berrett-Koehler kitaba sahip çıktı. *İtiraflar*’ın sağladığı başarı beni derin hayrete sürükledi. Kitap ilk haftada Amazon.com.’un dördüncü sırasına yükseldi, ardından tüm önemli çoksatan listelerinde haftalarca kaldı. Aradan on dört ay bile geçmeden yirmi dile çevrilip yayımlandı. Büyük bir Hollywood şirketi film haklarını aldı, Penguin/Plume ise küçük boy baskısı için sözleşme yaptı.

Tüm bu başarılarla rağmen çok önemli bir unsur hâlâ eksikti. Birleşik Devletler medyasının başlıca yayın organları *İtiraflar*’ı ya da sırf o kitap nedeniyle *ekonomik tetikçi*, *şirketokrasi* ve *çakal* sözcüklerinin üniversitelilerin konuşma diline girmeye başladığı gerçeğini tartışmayı reddediyordu. Ama *New York Times* ve diğer gazeteler kitabı çoksatanlar listesine sokmak zorunda kaldı, çünkü rakamlar (ileriki sayfalarda göreceğiniz gibi ekonomik tetikçiler tarafından yaratılmadıkları sürece) yalan söylemez. Yine de yayınlanmasının üzerinden on beş ay geçene kadar birçok yayın organı kitapla ilgili tanıtım yazısı basmaktan kaçındı.

Neden?

Menajerim, yayıncım, Berrett-Koehler ve Penguin/Plume’deki en deneyimli meslek insanları, ailem, dostlarım ve ben... Bu sorunun gerçek yanıtını hiçbir zaman veremedik. Bildiğimiz şu ki, ülke tanınmış birçok gazeteci başlangıçta kitapla ilgili bir şeyler

1 Birçok okurun o kitapla ilk kez tanıştığı ‘şirketokrasi’ terimi, dünyanın en büyük şirketlerini, en güçlü devletlerini ve tarihin gerçek anlamda küresel ilk imparatorluğunu denetimi altında tutan güçlü bir grup insanı ifade eder.

yazmanın ya da söylemenin kıyısında duruş almıştı. Benimle ön söyleşiler yaptılar, televizyon prodüktörleri gönderip eşimi ve beni yemeğe çıkartarak görüş aldılar. Ama sonunda hepsi yayın yapmaktan vazgeçti. Önde gelen bir televizyon şirketi beni bir Batı Kıyısı konferans turnesine çıkmam ve New York'a gidip tanıtım programlarına katılmam için ikna etti. Ve otelim kapısında televizyon kanalının göndereceği limuzini beklerken, stüdyo çalışanlarından biri arayıp her şeyin iptal edildiğini haber verdi.

İçinde yer aldıkları medya organlarını savunmakla görevli kişiler ne zaman bu tür edimlere açıklama getirmek zorunda kalsa bir dizi sorunun arkasına saklanır: 'Başka ekonomik tetikçiler de olduğunu kanıtlayabilir misiniz?' 'Anlatılanlara dair yazılan başka şeyler var mı?' 'Yüksek mevkilerde birileri bunları doğrulayacak ifşaatlarda bulundu mu?'

Bu soruların yanıtı elbette ki 'evet'. Kitabımda anlattığım olayların hepsi başka yazarlar (hatta başka birçok önemli yazar) tarafından ayrıntılarıyla tartışmaya açılmıştır. CIA'nın İran'da Musaddık'a karşı yaptığı darbe ve onun yerine geçirilen Büyük Petrol'ün kuklası Şah'ın zulmü, Suudi Arabistan para aklama olayı, Ekuador Başkanı Jaime Roldos ile Panama Başkanı Omar Torrijos'un çakkallar tarafından düzenlenen suikastlarla öldürülmesi, Amazon'da petrol şirketleriyle misyoner grupları arasında kurulan ilişkiler... Bechtel, Halliburton ve Amerikan kapitalizminin başka taşıyıcı sütunlarının uluslararası edimleri... Panama'nın provokasyon olmaksızın A.B.D. tarafından işgali ve Manuel Noriega'nın yakalanması, Venezuela Başkanı Hugo Chavez'e suikast girişimi... Kitapta yer alan bu ve aynı türden birçok olgu topluma açık organlarda zaten tartışılmaktadır ve bunlara dair kayıtlara ulaşılabilir.

Birçok *üstat* benim ekonomik tahminlerin siyasi hedeflere ulaşılması için manipüle edildiğine ve çarpıtıldığına, sözde yardım olgusunun yoksulluğu azaltmaya yönelik fedakârca destekten ziyade büyük şirketlerin bir kâr aracı olduğuna yönelik (kendi değişleriyle) 'radikal suçlamalarımı' eleştirmiştir. Ne var ki, sağlıklı ekonomi politikaları ve yardım anlayışına karşı girişilmiş olan bu

tecavüz kabilinden ihlaller birçok insan tarafından gayet iyi belgelenmiştir ve bunların arasında Dünya Bankası eski baş ekonomisti, Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Joseph Stiglitz de vardır. Stiglitz *Küreselleşme ve Hoşnutsuzlukları* başlıklı kitabında şöyle yazar:

[Tetikçilerinkini kastederek] Hazırlanan programları işler gibi göstermek, rakamları tutturmak için ekonomik tahminlerin ayardan geçirilmesi gerekir. Bu rakamları kullananların çoğu sıradan tahminler gibi olmadıklarının farkına varmaz. Söz konusu örneklerde yurtiçi milli hasıla tahminleri sofistike bir istatistik modeline ya da gerçekten ekonomiyi iyi bilenlerin öngörülerine dayandırılmaz; IMF programlarının bir parçası olarak üzerinde önceden pazarlık yapılmış rakamlardan öte değerlerdir.² Yandaşları tarafından savunulan küreselleşme, sık sık kendini ulusal elitlerin kurduğu eski tür diktatörlüklerin yerini alan yeni uluslararası finans diktatörlüğü olarak gösterir. [...] Küreselleşme milyonlarca insan için söylendiği şekilde işlememiştir. [...] O insanlar işlerinin yok olduğunu ve yaşamlarının daha netameli hale geldiğini görmüştür.³

Kitabımla ilgili olarak 2004 sonu ve 2005 başında yaptığım ilk turnede ilginç bulduğum şey, dinleyicilerimden kimi zaman medyanın önde gelen unsurlarının da yönelttiği soruları duymak oldu. Ancak bu tür yaklaşımların dikkat çekecek şekilde azaldığını 2006 yılının başında, kitabın küçük boy baskısının tanıtımı için çıktığım turnede gördüm. Okurların bilgilenme ve entelektüel yaklaşım düzeyi bir yıl içinde yükselmişti. Medyanın önde gelen unsurlarının (yani hiç değilse büyük bölümü aldığı reklamlar yoluyla beslenen büyük yayın organlarının) şirketokrasi ile işbirliği içinde olduğuna yönelik (ve gittikçe büyüyen) bir şüphe kendini göstermeye başlamıştı. İzlediğim değişimde *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı*'nın da rol oynadığını düşünmek, bu konudaki aydınlanmada Joseph Stiglitz'in *Küreselleşme ve Hoşnutsuzlukları*, David Korten'in *Şirketler Dünyaya Hükmettiği Zaman*, Noam Chomsky'nin *Hegemonya* ya

2 Joseph E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents*, New York, Norton, 2003, sy. 232.

3 Aynı eser, sy. 247-248.

da *Hayatta Kalmak*, Chalmers Johnson'un *İmparatorluğun Acıları* ve Antonia Juhasz'ın *Bush Hedefi* gibi kitapların ve *The Constant Gardner*, *Syriana*, *Hotel Rwanda*, *Good Night, and Good Luck* ve *Munich* gibi sinema yapıtlarının yanında yer aldığını bilmek bana mutluluk veriyor. Amerikan kamuoyu yakın dönemde bir ifşaatlar şöleni yaşadı. Benim kitabımın sesi de kesinlikle o arada yok olup gitmedi.

Şirketokrasinin ilk gerçek küresel imparatorluğu yaratmış olduğuna, yerkürenin her tarafında halklara daha önce görülmedik bir sefalet ve fakirlik bulaştırdığına, Birleşik Devletler'in üzerinde yükselen temelleri şekillendiren kendi kaderini tayin etme hakkı, adalet ve özgürlük ilkelerini sabote etmeyi başardığına, II. Dünya Savaşı sonunda demokrasinin kurtarıcısı övgüsünü kazanmış bir ülkeyi korkulan, uzak durulmak istenen ve nefret edilen bir unsura dönüştürdüğüne yönelik ezici kanıtlara rağmen medyanın belli başlı, önde gelen organları aleni olanı görmezden gelmekte inat ediyor. Paralı insanları ve üst basamaklardaki yöneticileri memnun etme çabasıyla birçok gazeteci sırtını gerçeğe dönüyor. Bu unsurlar benim yayıncılarım kendilerine ulaştığıdaysa hep aynı soruları tekrarlar: 'Siperler nerede?' 'Onları kazan kürekleri gösterebilir misiniz?' 'Öykünüzü teyit edecek yansız araştırmacılar var mı?'

Her ne kadar kanıtlar ortada ve aleniye de, ben ve yayıncı Berrett-Koehler bu tür sorulara kimsenin görmezden gelemediği, inkârda hâlâ direnenlerin bile tartışamayacağı netlikte bir yanıt verme kararı aldık. Bir kitap, ekonomik tetikçiler dünyasını daha da derinlemesine ifşa edecek, nasıl çalıştığını anlatacak bir antoloji yayınlamaya karar verdik.

İtiraf'da temelleri Soğuk Savaş'ta atılmış olan bir dünyadan, A.B.D.-Sovyetler Birliği sürtüşmesinin yarattığı yan çatışmalar ve dinamiklerden söz ediyordum. Benim bu savaşın içindeki mevcudiyetim 1981'de, yani yaklaşık çeyrek yüzyıl önce son buldu. O zamandan beri, özellikle de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana imparatorluğun dinamikleri de değişti. Çin ile Avrupa'nın, çıkarları ulus ölçeğini çoktan aşmış olan çokuluslu

şirketlerin güdümündeki A.B.D. ile rekabet edecek konuma yaklaşmasıyla dünya daha fazla kutba sahip, daha merkantil, yani ticaret eksenli bir yapıya büründü. Artık Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması [North American Free Trade Agreement (NAFTA)], Dünya Ticaret Örgütü [World Trade Organization (WTO)] gibi çokuluslu kurumlar ve anlaşmalar, neoliberalizm gibi yeni yeni dile getirilmeye başlanan ideolojiler ve yapısal ayar, şartlılık ilkesi gibi IMF tarafından dayatılan kavramlar var. Ama bir şey değişmeden kaldı: Üçüncü Dünya halkları acı çekmeye devam ediyor ve gelecekleri 1980'lerin başında olduğundan daha da belirsiz görünüyor.

Çeyrek yüzyıl önce kendimi dünyanın gelişmekte olan kesimini Soğuk Savaş koşulları içinde denetimi altına almak için mücadele veren A.B.D. kapitalizminin çıkarları için çalışan bir ekonomik tetikçi olarak görüyordum. Bugün ekonomik tetikçi oyunu artık eskisinden daha karmaşık, aşıladığı yolsuzluk ve yozluk daha yaygın ve operasyonları dünya ekonomi ve politikalarının temeline daha fazla yönelmiş durumda. Şimdi daha fazla ekonomik tetikçi tipi var ve bunların üstlendiği roller artık daha çeşitli. Ekonomik güvenilirliğin ve saygınlığın cilalanmasıysa hâlâ anahtar konumdaki faktör, ama kullanılan hile ve dolaplar para aklama ve vergi kaçırmadan, ekonomik savaş suçu sayılabilecek görev atamalarıyla milyonlarca insanın canına mal olabilecek komplolara kadar uzanabiliyor. Bu bölümü izleyen sayfalar küreselleşmenin kara yüzünü ortaya serecek, aldatmaya ve sık sık şiddete dayalı bir sistemi ortaya vuracak. Yüz milyonlarca dolarlık çalıntı parayı saklayan bir offshore banka görevlisi, Gana'nın eğitim ve sağlık programlarını derinlemesine kesintilere uğratan IMF danışmanları, Afrika'da petrol imtiyazları arayan bir Çinli bürokrat, Nijerya'da Avrupalı bir petrol şirketi için savaştan paralı asker, Irak petrol yasasını yeniden kaleme alan bir danışman ve Kongo'daki doğal kaynaklara el koymak için savaş lordlarını finanse eden üst düzey yöneticiler...

Bu tür öykülerin böyle bir kitapta bir araya derlenmesi karşısındaki asal güçlük bellidir: Ekonomik tetikçilerin çoğu işleri konusunda konuşmanın kendi yararına olacağını düşünmez bile. Ve

bunların bir bölümü hâlâ sektörde görevlidir. Ayrılanların ciddi emekli maaşlarına, danışmanlık ücretlerine bağlanması ve eski işverenlerinden başka ek ödemeler alması sıkça rastlanan bir durumdur. Dolayısıyla, içerden bilgi sızdıranların o tür yararlılardan mahkûm olacağı (hatta bazı örneklerde daha da ciddi zarara uğrayacağı) gayet iyi bilinir. Çoğumuz durumumuzu eski yoldaşlarımıza sadakat kisvesiyle onurlandırarak sürdürürüz. Arada sırada birimiz (CIA ağzıyla söylemek gerekirse 'soğuşa doğru') bir sıçrama yapmaya niyetlenirse bilir ki, bazı çok güçlü odaklar çokuluslu şirketlerin, küresel bankaların, devletlerin savunma ve güvenlik kuruluşlarının, uluslararası oluşumların ve elbette tüm bunları çalışır halde tutan küçük bir elit tabakanın gücü elinde tutması için gereken kurumsal düzenlemelerini eksiksiz yapmıştır.

Sıradan yurttaşı aldatma görevi verilmiş kimi insanlar son yıllarda işlerini daha kurnazca ve hilekârca yapar hale geldi. *Pentagon Belgeleri* ve Beyaz Saray'dan çıkan Watergate dinleme bantları onlara bir şeyleri yazmanın ya da kaydetmenin suçlanmaya yol açabilecek ayrıntılarını öğretti. Enron, Arthur Andersen ve World-Com skandalları, CIA'ya yönelik son 'olağanüstü icraat' söylentileri, kitle imha silahı aldatmacaları ve Ulusal Güvenlik Servisi'nin sonuçta darmadağın olmaya mahkûm ve yıkıma hizmet eden politikaları destekleme amacıyla yaptığı dinlemeler... İçeriden bilgi sızdıran bir CIA ajanını misilleme olarak deşifre eden devlet görevlilerinin hiçbir şekilde cezalandırılmaması... Tüm bunlar gerçekleri dile getirme eğilimleri karşısında caydırıcı unsur olarak kullanılmıştır: Şirketokrasiyi afişe eden kişi (kurşunla olmasa bile) parasal silahlarla ve itibar sıfırlanmasıyla infaz edilir.

Daha az aleni olan caydırıcı unsurlar da insanları gerçekleri dile getirmekten alıkoyar. Kişinin ruhunu toplumun derinlemesine incelemesine açması, yani itiraf eğlenceli bir şey değildir. Ben *İtiraf-lar*'dan önce başka kitaplar da yazdım ve bunların beşi yayınlandı. Ama hiçbirini beni bir ekonomik tetikçi olarak yaptığım ihlalleri ortaya vurmaya niyetlendiğim zaman yaşadığım kaygılarla yüzleşmeye hazırlamadı. Her ne kadar hepimiz kendini yozlaşmamış,